

Een akkoord tussen de gemeentenaren van Zolder en de rentmeester van Herkenrode over tienden, 1792

Rombout Nijssen

Het archief van het kasteel van Vogelsanck bevat onder nummer 107 een omslag met verschillende documenten die betrekking hebben op rechten en plichten van de inwoners van Zolder tijdens het ancien régime. Eén van die stukken dateert van 1792 en heeft betrekking op een regeling voor het betalen van de tienden van hooi, raapzaad en hennep¹. De tekst leert ons dat tienden nog in 1792 belangrijk genoeg waren om er voor te procederen en om een notaris in te schakelen en de daarbij horende kosten te doen om de afspraken daarover in een officiële akte vast te leggen. De studie van wijlen Jos Moons over het domein van de abdij van Herkenrode bracht overigens aan het licht dat de tienden in financieel opzicht veruit het belangrijkste deel van het vermogen van de abdij van Herkenrode uitmaakten². In Zolder had de abdij een regeling met de pastoor, die ook recht had op een deel van de tienden. Met het oog op de inning van de tienden was het grondgebied van de gemeente in *cantons* verdeeld, en had de pastoor het recht om ieder jaar in een ander *canton* de tiend te innen. De aanhechting van het vorstendom Luik bij de Franse republiek en de invoering van de Franse revolutionaire wetgeving in de jaren 1795-1796 leidde tot de afschaffing van het tiendrecht.

In 1792 was het echter zover nog niet. De gemeente Zolder en de abdij van Herkenrode voerden toen al enige tijd een proces voor de rechtbank van de officiaal te Luik over het recht van de abdij om in Zolder tienden te innen van het hooi, van het raapzaad en van de hennep. De vertegenwoordigers van de abdij waren van oordeel dat *die van Solder* van deze drie vruchten tienden moesten leveren, en wel in natura. Concreet stond de abdij op het standpunt dat wie in Zolder deze vruchten teelde, het elfde deel van de opbrengst aan de abdij moest overlaten. De vertegenwoordigers van de gemeente van hun kant betwistten het principiële recht van de abdij op tienden van het hooi en de hennep die in hun gemeente geteeld werden niet, maar dat betekende volgens hen niet dat die tienden in natura betaald moesten worden en dat de abdij recht had op het elfde deel van de opbrengst. De gemeente beschikte immers over de tekst van een *accoord van den jaere duijsent vijf hondert drij en twintig*, waarin was vastgelegd dat de hooitiend voldaan kon worden door twee stuivers te betalen per *dagmael* hooiland³. Wat de hennep tiend betreft was in het akkoord van 1523

vastgelegd dat die betaald kon worden door *een Burgons vuureijser of de weerde diers* te betalen voor *ieder vat saijens*. Wie hennepzaad zaaide moest dus voor ieder vat zaad dat hij zaaide een Bourgondisch vuurijzer betalen. Het vuurijzer is een zilveren munt, die vanaf 1474 in de Bourgondische Nederlanden geslagen werd. In 1792 waren die munten uiteraard niet meer in omloop, en daarom mocht de tiend betaald worden met andere munten die dezelfde waarde vertegenwoordigden. Volgens die van Zolder kwam het vuurijzer waarvan sprake in de akte van 1523 in 1792 overeen met acht stuivers *of daer ontrent*⁴. Op raapzaad moest in Zolder geen tiend betaald worden, zo was het standpunt van de gemeentenaren, *ter oorsaeke sij tot daer en toe hiervan geene thiende betaalt hadden*.

Mogelijk hadden beide partijen ondervonden dat procederen een kostelijke zaak kan zijn, en dat zij – als zij de zaak op de spits zouden drijven – wel eens meer zouden moeten uitgeven aan proceskosten dan de zaak waard was. In ieder geval waren zowel vertegenwoordigers van de abdij als die van de gemeente tot het inzicht gekomen dat het verstandig zou zijn *de processen, disput en moeilijckheyd neer te leggen, dood en te niet te doen* en de zaak in onderling overleg af te handelen. Dat overleg had tot resultaat geleid en op 5 juni 1792 boden Petrus Paquai, *rentmeester der adelijcke abdije van Herkenrode*, en vier vertegenwoordigers van de gemeente Zolder, met name Carel Ramakers namens de Dorpwagen⁵, Joannes Baptista Sijboije voor de Boekwagen, Joannes Hoijdonx voor de Voortwagen en Petrus Joannes Willems, secretaris en schepen van de schepensbank van Zolder, zich bij notaris Nicolaus Bastijns in Hasselt aan om hun overeenkomst over deze tienden op schrift te laten stellen. Bastijns ontving de partijen in de woning van advocaat Andreas Coninx, die samen met advocaat Joannes Borgs als getuigen optrad bij het verlijden van de akte.

Alvorens de inhoud van de overeenkomst op te schrijven, noteerde notaris Bastijns precies hoe al deze personen gevolmachtigd waren. Petrus Paquai was door de abdis en de zusters van Herkenrode als hun vertegenwoordiger aangesteld op 21 mei *lestleden*, voor notaris Pollenus van Kermt, die dat in een akte had vastgelegd. De gemeentenaren van Zolder hadden hun vertegenwoordigers op 4 juni volmacht verleend tegenover notaris Joannes Matthias Tielens van Viversel, die daarvan ook een akte had opgesteld.

Tegenover notaris Bastijns verklaarden de partijen *met malcanderen veraccordeert en overeen gecomen te sijn* dat in Zolder *van nu af en in 't toecomende* de hennep tiend zou betaald worden met acht stuivers voor *ieder vat saijens*, de hooitiend met vijf stuivers per dagmaal in plaats van twee stuivers zoals tot dan gebruikelijk, en de tiend op raapzaad *en anderen klijnen saet* zou in natura betaald worden door het elfde deel van de opbrengst aan de tiendenaar af te staan. Voor hennepzaad mocht geen bijkomende tiend geëist worden naast de vermelde acht stuivers per vat zaigoed en van spurriezaad zou ook geen tiend gegeven moeten worden⁶. Wat de meekrap betreft, die toen in Zolder *begint geplant te worden*, kwamen de partijen overeen dat de tiend voldaan zou worden zoals dat in Hasselt gebruikelijk was, door acht stuivers per roede te betalen⁷.

Voorts waren de partijen overeengekomen dat de gemeente Zolder aan de abdij driehonderd gulden zou betalen, om daarmee de achterstallen van hooi-, hennep- en zaadtien den te voldoen. Dit bedrag werd ter plaatse en in aanwezigheid van de notaris aan de rentmeester van de abdij betaald. Beide partijen verklaarden de proceskosten die zij tot dan toe hadden moeten betalen, ieder voor eigen rekening te zullen nemen en daarvan niets van de tegenpartij terug te eisen.

Tekstuitgave: *Archief van het kasteel van Vogelsanck*, nr. 107

Desen vijfdē dag der maēdt junius des jaers duijsent sevenhondert twee en negentigh, voor mij ondergeschreven openbaeren notaris binnen de stadt Hasselt woonachtig, in het bijwesen van de getuygen hieronder te noomen, compareerde persoonelijck den seer eerweerden heer Petrus Paquai, rentmeester der adelijcke abdije van Herkenrode tot het naebeschreven geconstituert en gevolmagtigt door de seer hoogwaarde mevrouw abdisse en alle en iedere dames der voorgemelde abdije volgens act van constitutie liggende in date van den 21 mej lestleden, voor den heer notaris J.J. Pollenus van Kermt gepasseert ter eenre, en den eersaemen Carel Ramakers geeden man van den Dorpwagen des dorps Solder, Joannes Baptista Sijboije geeden man van den Boekwagen des voorschreven dorp, en Joannes Hoijdōnx geeden man van den Voortwagen van gemelt dorp, alsmede de heer Petrus Joannes Willems, secretaris en schepen der justitie aldaer, alle insgelijck geconstitueert en gevolmagtigt tot het naebeschreven door opgemelde gemeijnte Solder op gisteren volgens act beschreven door den heer notaris Joannes Matthias Tielens van Viversel, beyde ten mijns notaris prothocolle berustende, ter andre sijde partijen, welcke aan ons hebben verthoont hoe dat er tusschen welgemelde adelijcke abdije van Herkenrode en gemeijnte Solder voorschreve, proces of processen onstaen waeren en nog hangende sijn voor den seer eerweerden heer officiael van Luijck nopens en ten opsigte soo der hoijethiende en raepsaetthiende als van de kennipthiende, pretenderende de abdije voorschreve dat die van Solder van dese drij soorten van vruchten de thiende betaelen moesten in nature, en daer voor geven moesten het elfste deel, en integendeel de tweede comparanten dat hunne gemeijntenaeren of dan de gronden in hunne gemeijnte gelegen moesten volstaen met voor hoijethiende te betaelen twee stuijvers par dagmael, en voor kennipthiende te geven voor ieder vat saijens een Burgons vuureijser of dan de weerde diers, makende acht stuijvers Brabants Luijck of daer ontrent, conform aen het accoord van den jaere duijsent vijf hondert drij en twintig in de processen geexhibeert, en wat aengae de raepsaetthiende, dat sij ten dien opsigte moesten vrij sijn en vrij blijven ter oorsaeke sij tot daer en toe hiervan geene thiende betaalt hadden, om welke processen, disput en moeijlijckheyd neer te leggen, dood en te niet te doen, partijen verclaaren met malcanderen veraccordeert en overeen gecomen te sijn, soe sij accordeeren en overeen comen mits desen op dese volgende maniere:

Primo, dat die van Solder of dan de gronden onder hunne gemijnte gelegen van nu af en in 't toecomende sullen geven en betaalen aen de abdije van Herkenrode, welke onder

Solder met den eerweerden heer pastor aldaer de thiende over ander jaer par cantons is treckende, van kennipthiende voor ieder vat saijens en soo minder of meer na proportie, een Burgons vuureijser, wordende alsnu en sullende alsoo altijd betaelt worden met acht stuijvers, voor de hoijethiende voor ieder dagmael vijf stuijvers, en soo min of meer nae proportie, in plaets van twee stuijvers, gelijk sij van tevoren plagten of pretendeerden gegeven te hebben, en voor saetthiende sal den raap en anderen klijnen saet de thiende in natuer betaalen en hier voor geven het elfde deel, dog sal hieronder niet begrepen sijn den kennipsaet, die sal betaalen op maniere soo voorwaers gesijt is vanden kennip, nog oock niet den sperriesaet, van welken laesten geene thiende sal gegeven worden.

Secundo waerenboven de tweede comparanten in onse presentie aen den eerweerden heer eersten comparant nog getelt hebben de somme van drijhondert guldens, welke den heer eersten comparant tot sijn contentement heeft opgetrocken hun tweede comparanten mitsdien quitterende van alle en iedere achterstegen der opgemelde kennip, hoije en saatthiende, welck hun ten dien opsigt sal dienen voor absolute quittantie.

Tertio sullen de costen in voorschreve processen geresen wedersijts blijven gecompenseert, en mits dien sullen voorschreve processen dood en teniet sijn, en partijen ten opsigte van voormelde punten gescheijden sijn buijten moeilijkckheyd en disput.

Quatro alsoo er in gemeldt dorp tegenwoordig eenigen meijkrap begint geplamt te worden, soo sijn partijen mits desen verder geconvenieert dat hiervan de thiende sal betaelt worden op weijse en maniere gelijk de selve tegenwoordig alhier te Hasselt word betaelt, dat is acht stuijvers par roede jaerlijckx.

Mits welck allen disput en moeilijkckhijd ten egarde der voor aengehaelde punten sal sijn en blijven gearrangeert soo voorseijt is, en beloven partijen dit accoord altoos te houden voor goet, vast en van weerde en het selve in en over alles te sullen achtervolgen, renuntierende aen alle en iedere exceptiens daeraen eenigsints contrarierende of connende contrarieren, onder obligatie van persoonen en goederen als nae den landrecht, met consent wedersijds in realisatie en approbatie deses waer noodig en constitutie soo naer stiel. Aldus gedaen en getransigeert en hierover in mijns notaris handen gestipuleert op dag en date soo boven, binnen Hasselt ten huijse van den eerenfesten heer advocaat Andreas Coninx, ten overstaen van den selven heer advocaat Coninx en den eerenfesten heer advocaat Joannes Borgs als geloofbaere getuijgen ten desen sonderlinge versogt, de welke benefens wederseijdsche comparanten en mij notaris d'origineele deses eigenhandig hebben onderteekent.

Quod attestor, Nicolaus Bastijns notarius publicus et immatriculatus Leodiensis ad praemissa requisitus in fidem subscripsit.

- 1 Hennep of *kemp* werd geteeld omwille van de vezels in de stengel, die gebruikt werden om touwen te maken.
- 2 J. Moons, *De Herkenrodeabdij en haar domein op het einde van het Ancien régime*, in *Limburg - Het Oude Land van Loon*, 2000, p. 133-192.
- 3 Een dagmaal is een oppervlaktemaat die gebaseerd is op de oppervlakte die op één dag geploegd kon worden. Over het algemeen komt zij overeen met een vierde of een derde van een hectare.

- 4 In de achttiende eeuw werden geldbedragen uitgedrukt in guldens, stuivers en oorden. Een gulden was 20 stuivers waard en in en stuiver gingen vier oorden.
- 5 De bewoningskernen van Zolder werden *wagens* genoemd.
- 6 Spurrie is een gewas dat op zandgrond als veevoeder geteeld werd. Het kan ook als groenbemester dienen.
- 7 Meekrap is een gewas dat geteeld werd omwille van zijn wortels, waaruit een rode kleurstof gewonnen werd.

Adres van de auteur:

Rijksarchief
Bampslaan 4
3500 Hasselt